NAŠE ŘEČ

ROČNÍK VIII. ČÍSLO 2.

V. ERTL:

S POČÁTKU, S MÍSTA, S HLEDIŠTĚ.

O vzájemném poměru předložek *s* a *z* bývá výklad v školních mluvnicích a také v Naší řeči bylo o něm častěji jednáno (posledně obšírněji v Hovorně 7, 219). Pochybnosti, které by v této věci mohl vzbuditi u některých našich čtenářů nedávný článek v Čas. pro mod. filologii a lit. (10, 16*), přiměly nás, abychom se k těmto dvěma předložkám vrátili ještě jednou a vyložili podrobněji své mínění zvláště se zřetelem ke rčením položeným za titul tohoto článku.

Za direktivu při psaní předložek *s* a *z* (neboť přirozená výslovnost jich vždycky neliší, vyrovnávajíc rozdíly mezi »z kamene« a »s kamene«, »s brány« a »z brány) uvádí se obyčejně známé pravidlo, že předložka *s* (na otázku odkud?) bývá v takových případech, kde se význam klidový (na otázku kde?) vyjadřuje předložkou *na* (na stole -- se stolu), a předložka *z* tam, kde v platnosti určení klidového užíváme předložky *v* (ve stole — ze stolu). V N. Ř. bylo ovšem připomenuto několikrát, že se toto pravidlo nesmí pokládati za z á k o n obecně platný, protože se v mnohých případech původní význam těchto předložek a zvláště předložky *na* posunul (na Žižkově, na vojně, na technice atd.). Ale tím pravidlo základní platnosti nepozbývá a vykládal je, jak známo, opět a opět v svých mluvnicích i Gebauer (Přír. 1904, str. 374, Mluv. česká 1905, str. 284); jenom platnost jeho se omezuje na takové případy (ovšem nesčetné), v kterých se význam těchto předložek nepříčí našim dnešním představám. Domněnka, že je toto pravidlo převzato z němčiny (in — aus; auf, an — von), je naivní; vzájemný poměr předložek *na — s, v — z*, jak se v onom pra-

*) Viz dodavek na str. 46.

vidle vyjadřuje, zakládá se na původním, místním významu těchto předložek (stsl. na nebese — s' nebese, v' cr'k've — iz' cr'k've), jest obecně slovanský a s významy německých předložek (zvl. předložky von) se ani plně neshoduje. Tento vzájemný poměr našich předložek se jeví i v jejich funkcích předpon slovesných: proti *na*padnouti *nač* je *s*padnouti *s* čeho, proti *v*padnouti (ob. *u*padnouti) *več* je *vy*padnouti *z* čeho (předpona *vy-* je v č. dědička pův. *j'z-*, č.*z-*). Nejbezpečnějším vodítkem zvláště v případech pochybných jest ovšem významový základ a vývoj těchto předložek, mezi nimiž zvláště význam předložek *v* a *z* jest hned od počátku velmi určitě vyhraněn, a zřetel k nynějšímu našemu způsobu pojímání a představování.

S tohoto stanoviště jsme probrali a osvětlili v N. Ř. již řadu případů, o něž vznikla pochybnost, a chceme probrati dnes i výrazy v titulu uvedené.

1. O výrazech *s počátku — z počátku* bylo psáno v N. Ř. posledně 7, 220. Zde půjde nám tedy jen o to, abychom rozdíl mezi oběma výrazy, je-li jaký, přesněji vymezili a doplnili po stránce významové: důsledky grafické vyplynou z toho samy sebou. Při určeních časových jde nejčastěji o trojí způsob lokalisování v čase: na otázky kdy, ode kdy a do kdy? Výrazy, jež má řeč na vyjadřování této trojí představy, jsou vesměs metonymické, t. j. výrazy pro představy prostorové se přenášejí na představy o čase. Na vyjádření časového východiště měly slovanské jazyky a s nimi i čeština vedle předložky *od (ot')* předložky *z (j'z')* a *s (s')*, významu ovšem původně místního. Mezi výrazy *s večera* a *z jitra* nebylo tedy podstatného rozdílu, leda ten, že se výraz s večera zakládal na představě pohybu (chůze, toku a p.) shora dolů, výraz z jitra na představě pohybu z něčeho ven (srov. na jaře, na podzim = v létě, v zimě); význam obou předložek *s* i *z* se rovnal celkem významu předložky *od*. Tento původní význam výrazů s večera, z jitra a p. (= od večera, od rána) je v starším jazyce ještě dobře patrný; na př.: (Darius) čite (= počítal, t. j. vojska) *z* jitra až do noci (Alx V. 1110; od rána do noci); však sem to *z* mladosti slýchal (t. 33; od mládí); když *s* večera až do světa bychu (= byli starci) mezi sebú (Živ. Otc. 123b; od večera do svítání;*) *s* tohoto budeš lidi loviti již (Hom. Mat. 231a; Kral. na témž m.: již *od* tohoto času lidi budeš loviti Luk. 5, 10); *s* prva počátka (Ol. Ezech. 36, 11; a principio atd.

Tento dvojí — nehledíc k předl. *od* — způsob vyjadřování dobo-

*) Tento příklad cituje Gebauer také v své školní mluvnici (1905 str. 279); ale je to, jako u Gebaura často, stč. doklad přenesený do nč. mluvnice. Dnes se tak už nemluví ani nepíše.

vého východiště nedošel ve všech jazycích stejné obliby; v češtině na př., pokud stč. grafika dovoluje o tom souditi, bývala v tomto významu častější předložka *z: z jitra, z rána, z mladosti* (*z mladu*), *z mladého věku, z dětinstvie, z dávna, z počátku* (i *s počátku*), *z večera* (i *s večera*), *zprvu, z toho* (= *s toho*) atp. Změnou pojetí pohybového v klidové (tak jako v místních výrazech *s* obou stran = *na* obou stranách, *zpředu* = *na*před atd.) posunuje se však časem význam těchto rčení, zatemňuje se namnoze význam původní (ode kdy?) a proniká význam klidový (kdy?). Výrazu »slýchal jsem to *z mladosti*« (= od mladosti) začíná se rozuměti ve smyslu »za mladosti«, výrazy *z jitra, z rána, z večera, z mladu, z počátku* stávají se synonymy výrazů *ráno, večer, v mládí, na počátku* atd. a funkci původní přejímají výrazy s předložkou *od: od rána, od večera* atd. Na př. káza (bavorský vévoda) kněziu pověděti, že chce z jitra s ním boj vzieti (Dal. C. 147b; z jitra = ráno); trn sě z mladu ostřě pučí (Alx Vít. 309; dokud je mlád) a p. dosud.

Stejný osud potkává i souznačné, celkem nemnohé výrazy s předložkou *s*. Jako *z jitra* (= od jitra) nabylo významu »za jitra« (odtud synonyma zítra a zejtra, v. NŘ. 5, 177), právě tak *s večera* přestalo časem znamenati »od večera« a přijalo význam prostého »večer, na večer«; na př.: tu by nesen na parách (= na marách, t. Tristram) do kláštera dobře (= mnohem) ranějí než s večera (Tristr. 8552; = večer). Tak se změnily i jiné výrazy toho způsobu, smísily se s početnější skupinou výrazů s předl. *z* a po někdejší dvojí skupině výrazů zbyly jen stopy v rozkolísaném pravopise starším. Dnes píšeme (jako se už dříve většinou psávalo) jednostejně *z rána, z večera, z jara, z mládí, zprvu* atd. s významem týmž, pojímajíce všecky tyto výrazy (počtem omezené) bez rozdílu jako určení času na otázku kdy?*)

Z původního významu předložky *z* (a splynulého s ní *s*) zbyly do nové češtiny v některých výrazech rozličné stopy. Jeví se jednak tím, že některý výraz, na př. *z mládí* (ne však *z rána, z večera, z jara* atd.) připouští vedle významu obecného a základního (t. j. určení času na otázku kdy?) také pojetí vedlejší ve smyslu otázky ode kdy? (na př. čemu kdo z mládí přivykne, to

*) Objevuje-li se v nč. řeči básnické předložka z s významem od (na př. neobjímej nikoho z rána do večera Erben, Kyt. 1853, 102), je to knižní archaismus; živý jazyk užívá v takových případech jen předložky od. Význam předložky ve výrazech z jara atd. odumřel; jsou to výrazy ustrnulé, jež cítíme jako celek určitého významu a jichž neanalysujeme právě tak, jako nerozkládáme jiné podobné výrazy ustrnulé, na př. zajisté, zajedno, záhodno nebo zdéli (vzdéli), zšíři, zvýši a p. Proto také není možno tvořiti podle jejich vzoru výrazy další.

i v stáří k němu lípne Mudr. XI, 215; = za mlada i od mladosti,*) jednak tak, že se z původní představy východiště časového zachovalo u některých výrazů pojetí časového určení na otázku kdy, ale blíže k počátku doby podst. jménem vyjádřené; v tomto odstínu významovém je příčina, proč nedovedeme říci na př. *pozdě* z večera, nýbrž jen *brzy* z večera a *pozdě* večer n. na večer.

Nejzřetelnější stopy zanechal však původní východiskový význam předložek *z, s* v ustálených rčeních *s poledne, s půlnoci, s neděle* a *s provoda*. Užívá se jich při určeních času, má-li se vyjádřiti určitý termín, od něhož se počítá. Na př.: o třech hodinách s poledne spatřili (plavci) městečko Carcaes (Jungm. v Hlas. 1807, 2, 465, t. j. počítajíc od poledne); s neděle některý týden (Jungm. Sl. 2, 658 Us., t. j. od této neděle). Je-li doba, která se od některého z těchto termínů počítá, neudána, protože na ní (zpravidla pro krátkost) nesejde, nabývají tyto výrazy *s poledne, s půlnoci, s neděle, s provoda* významu »po poledni, po půlnoci, po neděli, po provodní neděli« (t. j. kdy); na př.: až bude s provoda, bude teplá voda (Kott 2, 1204 Prov.); s neděle budeme zabíjeti (Rais), vrátil se s půlnoci atp. Z předešlých výkladů vysvítá, že tyto výrazy je možno vykládati právě tak dobře z předložkových pádů s předl. *z* (z poledne) jako s předl. *s* (s poledne), neboť význam východiskový měl typ obojí. Proto také, jak z dokladů Jungmannových viděti, psávaly se obojím způsobem, a to ještě do nedávna (na př. na hodinách u sv. Víta odbilo kladivo právě jednu z půlnoci Tyl, Kusy mého s. 1, 95). A mohli bychom i my psáti stejným právem (nehledíme-li k výslovnosti) z poledne jako s poledne. Ustálilo-li se dnes psaní s předložkou *s*, je třeba hledati důvod jednak v tom, že se tyto výrazy časové na otázku kdy? liší významem velmi podstatně od časových výrazů s předložkou *z* na tutéž otázku odpovídajících (z jara = na jaře, ale s poledne není = v poledne), jednak v tom, že předložka *s* v těchto výrazech (na př. třetí neděle s provoda, dvě hodiny s půlnoci a p.) odpovídá spíše naší představě o počítání shora dolů.**) Výrazy *s poledne, s půlnoci, s neděle, s provoda* jsou výrazy ustrnulé a platnost předložky *s* v tomto významu jest omezena jen na ně; právě tak jako nelze napodobovati a rozšiřovati

*) Ne však samostatně; nemůžeme říci: »z mládí do stáří«, nýbrž toliko »od mládí«.

**) Oporou tomuto psaní jsou i výrazy typu s neděle na pondělek, ač se zakládají na představě jiné (s hory na horu, s kopce na kopec) a předložka s má tu jiný význam než v případech, o něž nám tu jde, jakož i zřetelný rozdíl, který je ve výslovnosti mezi výrazy s neděle (se vrátiti) a z neděle (dělati všední den).

výrazy časové typu z jara (= na jaře) a tvořiti podle nich s významem týmž výrazy další, na př. z léta (=v létě) nebo ze soumraku (= za soumraku), tak nelze rozmnožovati ani výrazy typu s poledne. Nikdo, kdo má jazykový cit, neřekne na př. že bude mít svatbu *s adventu* nebo *s masopustu* (t. j. po masopustě, od masopustu některý den), že bude zabíjet *s Nového roku* nebo *s hromnic*, že se vrátí *s večera* (t. j. až bude po něm) nebo dokonce nesmyslně »o desáté hodině s večera« (t. j. po večeru m. »v deset hodin večer« nebo »v noci« podle sezony). Užije-li se kdy (knižně ovšem, neboť výslovnost předložek *s* a *z* neliší) výrazu s předložkou *s* mimo výrazy v usu ustálené, je to jen odchylný způsob p s a n í výrazů s předložkou *z* a tak se mu také rozumí. Píše-li na př. Palacký »vypuknutí mezi stranami husitskými a zvláště mezi živly aristokratickými a demokratickými války domácí *s* jara 1423« (Radh. 2, 525), nemíní výrazem *s jara* dobu po jaře, tedy počátek léta, nýbrž »s jara« znamená tu prostě »z jara«, neboť nepřátelství, o němž je tu řeč, propuklo v březnu 1423, tedy na samém jara počátku.*)

Do téže skupiny výrazů jako *z večera* (stč. též *s večera)* patří i výraz *s počátku*. Jak viděti z dokladů výše uvedených, znamenalo i »s počátku« (s prva počátka) původně dobové východiště na otázku ode kdy? a touž změnou pojetí jako u ostatních výrazů s předložkami *z, s* stalo se časem určením časovým na otázku kdy? s možností (v urč. případech) vedlejšího pojetí ve smyslu otázky ode kdy? Na př.: I řekli jemu: »Kdo jsi ty?« I řekl jim Ježíš: »To, což hned s počátku pravím vám (Kral. Jan 8, 25; tén archén, hned na počátku); tohoť pak sem vám s počátku nemluvil, neb sem byl s vámi (t. 16, 4; na počátku i od počátku); pro tvrdost srdce vašeho dopustil vám propouštěti manželky váše, ale s počátku nebylo tak (Mat. 19, 8). Kde je třeba vyjádřiti z ř e t e l n ě dobové východiště, nastupuje na místo předložky *s (z)* předložka *od:* vy svědectví vydávati budete o mně, nebo od počátku se mnou jste (Jan 15, 27).

Takový je usus novočeský; na otázku ode kdy? odpovídáme výrazem *od počátku (od začátku),* na otázku kdy? výrazy *na počátku (na začátku)* nebo *s počátku.* Mezi těmito dvěma výrazy není podstatného rozdílu významového a zvláště výraz *s počátku* můžeme nahraditi výrazem *na počátku* bez porušení smyslu (v.

*) Předložka s je v té platnosti významové, kterou má ve výrazech »s poledne« a p., pro nás mrtva právě tak, jako je mrtva ve spojení s akus. ve výrazech s to, seč, kdo s koho. Napíše-li dnes někdo na př., že Slavie není se Spartu, a domnívá se, kdo ví co krásně českého nenapsal, nesvědčí to o vyšší míře jazykového citu, nýbrž právě o opaku.

hořejší doklady z Kral.). Ale ne zcela tak obráceně; jako při výrazu *z rána*, tak i při výraze *s počátku* zachovala se stopa původního významu předložky *s (z)*. Máme-li při výraze *na počátku* představu počátku statického, prostě počátečního stavu n. momentu (na př. jakož bylo na počátku), máme anebo můžeme míti při výraze *s počátku* představu počátku dynamického, počátečního průběhu děje anebo počátečního trvání stavu, který se změnil později v stav jiný (na př. válka byla hned s počátku ztracena; s počátku zapíral, pak se přiznal; tohoť sem vám s počátku nemluvil, neb sem byl s vámi. Nyní pak jdu k tomu, kterýž mne poslal Jan 16, 4—5; t. j. proto n y n í o tom mluvím). Proto se výrazem *s počátku* udává počátek přibližný, počáteční úsek časového toku, kdežto výrazem *na počátku* počátek vůbec a zvláště doba na samém počátku. Výraz *na počátku* je tedy širší, *s počátku* užší. Proto není stejné, řekneme-li, že země byla na počátku pustá a prázdná anebo že byla s počátku pustá. Proto neřekneme, že válka byla ztracena hned na počátku, chceme-li vyjádřiti, že se toto poznání dostavilo teprve jejím průběhem atp. Nezáleží-li nám na vyjádření těchto odstínů, které jsou ve významu výrazu *s počátku*, můžeme užíti ovšem výrazu *na počátku*, jímž se míní počátek vůbec.*) Blíží se tedy výraz *s počátku* (= na počátku) významem spíše výrazu *z rána* (= ráno, brzo z rána) než výrazům *s neděle* (ne = v neděli). Výrazu *s počátku* se užívá buď jako prostého příslovce (anfangs; s počátku zapíral) anebo s gen. celkovým (s počátku letošního roku); v tomto případě stává místo něho s týmž významem přibližnosti instr. *počátkem* (na př.: počátkem 14. věku, za Lucemburků, nastává i slovanskému právu v Čechách doba nová Vlček 1, 1, 30; = s počátku, t. j. v prvních letech 14. věku).

Pokud jde o psaní výrazu *s počátku*, je z předešlého výkladu zase patrno, že bychom etymologicky mohli psáti *s* počátku i *z* počátku, neboť význam dnešní se dá vyvoditi stejně z výrazu toho i onoho; ba, hledíme-li k poměru toho výrazu k příbuzným výrazům *z rána* a *s neděle*, o němž se stala zmínka výše, mohli bychom se kloniti spíše ke psaní *z* počátku než *s* počátku. Praxe našich spisovatelů se v té věci do nedávna kolísala: Z počátku tuchnul dalekými vodami se linoucí nápěv (Čelak., Panna jez.

*) V živé řeči lidové bývá místo »s počátku« obyč. »ze začátku«; to může ovšem býti pův. »ze začátku« i »se začátku«, neboť ve výslovnosti obecné obě předložky často v takových skupinách splývají; na př. skočil ze zdi, ze střechy, sklid ze stolu, dům ze zahradou, bratr ze sestrou a p. »Se začátku« (na př. se začátku žní) nikdo neříká a nenašel by se pro to trvám ani doklad spisovný.

49, 13). Z počátku roku 1852 dokonal Franta Slovník česko-německý (Němcová, Sp. 9, 227); Maria u okna dychtivě čekajíc *z* počátku ho (hluku) nedbala (Jirásek, Sp. 28, 296); vězme to hned *s* počátku, že... (Palacký, Radh. 3, 4); *s* počátku zdají se tyto divoké zvuky neharmonické (Havlíček-Quis 2, 17); (farář) jim (chlapcům) navrhl, aby *s* počátku sady sami si hlídali (Němcová, Sp. 3, 322) atd. Psaní *s* počátku uzákonil Gebauer r. 1890 (Mluv. čes. 2, 151) a při tom psaní setrval. Důvodem bylo Gebaurovi, jak viděti z citovaného místa jeho Mluvnice (ve všech vyd.), pravidlo o střídání předl. *na* a *s*: *na* počátku, tedy *s* počátku. Je pravda, že i to stačí za důvod, máme-li na vybranou psáti *s* počátku nebo *z* počátku. Ale Gebaurovi tanuly při tom na mysli bezpochyby i důvody podstatnější, které uplatňoval i jinde v pravopise, totiž aby aspoň pravopis zachovával a vyjadřoval podle možnosti významové rozdíly, které výslovnost stírá (na př. strhati — ztrhati, *po* tom — potom a p.). A tu třeba míti na zřeteli, že vedle výrazu *s počátku* je v jazyce také výraz *z počátku* s významem jiným a odpovídajícím určitě významu předložky *z*. Je to význam původový; jako říkáme »ten člověk je *z* Moravy, to slovo je *z* němčiny, ta báseň je *z* 13. stol. (*z* loňského roku a p.), *z* polovice 13. stol., *z* konce 13. stol.« atd., tak říkáme také »ta skladba je *z* počátku *(ze* začátku) 13. stol.« Na př.: Prototypem této odrůdy je u nás pověstný latinsko-český zlomek Mastičkář, z počátku 14. století (Vlček 1, 1, 36). Lišíme tedy: kniha byla přeložena *s* počátku 15. stol. (kdy?) a překlad této knihy je *z* počátku 15. stol. (z které doby?). Vedle tohoto výrazu *z počátku (ze začátku)* s významem původovým máme dále ještě výraz *ze začátku* (řídčeji *z počátku)* s významem odpovídajícím otázce odkud? Jako říkáme »nečti *z* prostředka« nebo »*z* konce«, tak říkáme také »čti, vypravuj, hraj, začni« a p. *ze* začátku (ne z konce); něm. vom Anfang překládá slovník Franty-Šumavského »*ze* začátku, *z* počátku«, a k ital. da capo (v notách) připojuje Kott 5, 30 překladem čes. *ze* začátku.

Z tohoto výkladu je tedy především patrno, že Jungmann zcela správně vystihl rozdíl mezi výrazy *na počátku, s počátku* a *z počátku,* překládaje je výrazy německými »am Anfang, anfangs, vom Anfang« (nebo, doplňujeme my, aus dem Anfang), a dále, že se pravopis novočeský přes podobnost výrazu *s počátku* s výrazem *z rána* ustálil z dobrých důvodů na psaní *s* počátku, a to nejen pro souvislost s výrazem *na* počátku, nýbrž i proto, aby rozlišil tento výraz od výrazu *z počátku,* který má význam jiný (srov. i rus. snačala, srbo-charv. *s* početka s významem týmž).

Mnohem prostěji se má věc při výrazech *s místa, s hlediště*

(= *se stanoviště*), neboť tu běží o výrazy významu jednak čistě místního, jednak významu místnímu velmi blízkého. Význam korespondujících předložek *na — s, v — z* je tedy v těchto rčeních mnohem bližší významu původnímu a představy s nimi spojené mnohem reálnější než ve výrazech časových, o nichž byla právě řeč. Proto nám může jíti víc o rozptýlení pochybností a námitek než o výklad genetický, kterému při těchto výrazech připadá beztoho jen úkol nepatrný.

2. Tedy především: máme psáti »*s* místa« (se hnouti) či »*z* místa«? Podle toho, že se říká »*na* tom místě (*na* to místo), měli bychom psáti *s* toho místa; podle výslovnosti bychom měli psáti »*z* místa« a »*s* toho místa«. Psaní *z místa* nalézáme skutečně u starších spisovatelů; slovník Jungmannův jiného psaní nezná. Dovoláváme-li se však svědectví starších spisovatelů ve věcech jazykových, v otázkách pravopisných nemá jejich svědectví váhy autoritativní, neboť pravopis není jazyk, nýbrž konvence, která se zase dohodou může změnit, jak to už na vývoji nč. pravopisu je vidět. To platí o pravopise vůbec a o českém zvlášť; pravopis český je založen na zásadě etymologické a fonetické a principu historického je v něm užito jen výminkou a ojediněle. Jako se necítíme vázáni psáti podle vzoru starších spisovatelů na př. *twau, gegj, a wšak, předce, podlé, ňádra, Muzeum* atd., nýbrž píšeme podle zásad svého nynějšího pravopisu *tvou, její, avšak, přece, podle, ňadra, museum*, jako se neřídíme autoritou starších spisovatelů, kteří psali zprávce, zděliti a zase spůsob, sprostředkovati a p., nýbrž píšeme svým způsobem správce, sděliti, způsob, zprostředkovati atd., tak nemůže nám býti ani pro psaní *z místa* rozhodujícím důvodem okolnost, že tak psávali spisovatelé starší, i kdyby tak byli psávali bez výminky.

Ale ani toho důvodu není. Ten, kdo by se spokojil jen doklady slovníka Jungmannova, snadno by došel k nesprávnému názoru, že písaři starší psávali důsledně *z místa*. Ve skutečnosti nalézáme u písařů i spisovatelů starších psaní oboje, *z* místa i *s* místa (velmi často čistě foneticky). Na př.: hnu sě s vojmi *s* toho miesta (Alx V. 1194); ihned sě hnuchu *s* toho miesta (Dal C. 21a, tak sě inhed hnuchu *s* toho miesta Dal. Jir. 10, 79); a když sě již *s* jednoho miesta *na* jiné miesto vojska hne (Mil. 45; de loco ad locum); kterúžto (dsku svědečnú) ktož sebú nese, má provozen býti *z* miesta *do* miesta ode všech správcí (Mil. 6a; de loco ad locum); *z* jednoho miesta (Štít. ř. 15a, Gb.); vždy se budú (lidé) stěhovati *s* miesta na miesto (Štít. Pař. 103b, Gb.); kámen sě mchem neobalí, jenž sě často *s* miesta valí (Vít., O 27 bláz. 124); a tak *z* toho miesta vyjidechom s velikú teskností (Mand. 217a); povstav

z nás a *s* miesta svého súdného (Křemen Pís. v L. fil. 45, z r. 1483). Tak i později: v BKral. se píše: hvězdy *z* míst svých bojovaly proti Zizarovi (Soudc. 5, 20); stojí *z* místa svého se nehýbaje (Iza. 46, 7); on pohybuje zemí *s* místa jejího (Job 9, 6); a tak seženu tě *s* místa tvého (Iza. 22, 19). Rovněž v době novější: koně nemohli *z* místa (Tyl, Kusy mého srdce 2, 328); bláta po nápravy, nemůžeme *s* místa (Čelakovský, Sp. 1, 302); *s* posvátného místa (Havlíček-Quis, 2, 17) atd. Tedy o nějaké důslednosti ve psaní *z místa* nemůže býti ani řeči.

I kdyby tedy pravopis nč. byl založen na principu čistě historickém, jakože není, měl by plné právo při své snaze normativní řešiti otázku psaní *s místa — z místa* svobodně, a to tím spíše, že jeho vůdčí zásadou je říditi se významovou platností a etymologickou spojitostí forem. Pravopis nč. podle zásad Gebaurem stanovených dělá rozdíl mezi výrazy s předložkou *s* a výrazy s předložkou *z* podle významu těchto předložek: *z* kostela (*: v* kostele) — *s* kostela (*: na* kostele), *s* pole (*: na* poli) — *z* poli (*: v* polích), *s* trhu (*:na* trhu) — *z* trhu (*: v* trhu, *do* trhu), *s* mysli (*: na* mysli) — *z* mysli (*: v* mysli) Gebauer, Přír. 1904, str. 374. Přidržujíce se této zásady, budeme se tázati, je-li podobný významový rozdíl také mezi výrazy *s místa* a *z místa* a mezi výrazy s nimi korespondujícími *na místě (na místo)* a *v místě (do místa)*, či jsou-li to jen formální obměny téže významové funkce jako na př. ve výrazech: *na* Kladně (*na* Kladno) = *v* Kladně (*do* Kladna) anebo *na* školách (*na* školy) = *v* školách (*do* škol). A tu nebude zajisté mezi námi Čechy dlouhého sporu o tom, že mezi výrazy *na místě (na místo)* a *v místě (do místa)* je podstatný rozdíl, rozdíl mnohem makavější než na př. mezi výrazy *na trhu* a *v trhu*. Ve výraze *na místě (na místo)* je slovo *místo* významu čistě abstraktního, znamenajíc jistou část prostoru vůbec, ve výraze *v místě (do místa)* je významu konkretního, znamenajíc buď místo obydlené (v tom místě jsou dva kostely) anebo funkci zaujatou nějakou osobou (děvče je v místě, není-li bez místa). Týž významový rozdíl se pak musí jeviti i mezi výrazy *s místa — z místa*, neboť rozdíl mezi předložkami *s* a *z* se zakládá na zcela analogickém rozdílu v pojetí prostoru, který je vyjádřen předložkami *na* a *v (do)*. Odejíti *z místa* znamená tedy buď odejíti z obce (z města atd.) anebo z funkce, v níž někdo byl, odejíti *s místa* pak opustiti jistou část prostoru dosud zaujímanou. Tento významový rozdíl tanul asi na mysli už překladateli Milionu na místech výše citovaných, když rozlišil graficky výrazy »s místa na místo se hnouti« a »z místa do místa provázeti«.

Stejně dvojí způsob pojetí nalézáme i v jiných jazycích slo-

vanských a zvlášť patrně v těch, které si zachovaly pro předložky *s* a *z* formy odlišnější *(s — iz)* než čeština, kde se obě předložky ve výslovnosti úplně mísí. Tak v srbcharv.: skočiti *s* mjesta, poći *s* mjesta, govoriti *s* mjesta, ale *iz* rodnoga mjesta, *iz* različnih mjesta atd. Pod. v ruštině: sokol *s* města, vorona *na* město, ale: *iz* odnogo města (goroda), da ne odně věsti (Dal', Tolk. slov. 1913, 2, 966).

Je tedy mezi výrazy *s místa* a *z místa* podstatný rozdíl významový, a proto pravopis novočeský právem oba tyto výrazy i graficky rozlišuje. Zachovávání tohoto rozdílu neztěžuje grafiku nč., neboť výrazu *s* místa odpovídají výrazy *na* místě, *na* místo, výrazu *z* místa pak tvary *v* místě, *do* místa. Je tedy tento dvojí způsob psaní i ve shodě se základním pravidlem o psaní předložek *s* a *z*. Zaváděti — a to, jak bylo ukázáno, bez důvodu — psaní *na* místě — *z* místa bylo by novou odchylkou od tohoto pravidla a tedy novým ztížením.

3. To platí i o výrazech *s hlediště (s hlediska), se stanoviště (se stanoviska,* v. NŘ. 3, 152). Jsou to výrazy úplně souznačné, a proto možno o nich mluviti zároveň. Slova *hlediště* i *stanoviště* jsou slova teprve novočeská; slovo hlediště vůbec, slovo stanoviště v tom významu, o který nám zde jde. Slova *hlediště* užil po prvé, pokud je nám známo, A. Marek v své Logice (1820, str. 73, — nejstarší doklad Jungmannův je o 10 let mladší, z Čelakovského překladu Augustinových knih O městě božím); tam se vyskytuje po prvé i tvar *hledisko,* jehož Marek potřeboval do složeniny *hlediskoslovi* (Log. 137). Nejstarší doklad pro slovo *stanoviště* (= hlediště) nám známý je z Palackého Přehledu dějin krasovědy (v Kroku 1823, 1, 4, 43); tvar *stanovisko* cituje Jungm. z ČČM 1832.*) Slovo *hlediště* se vyskytuje v těch dobách častěji než *stanoviště*. Obě tato slova vznikla z potřeby vědecké a obě byla utvořena pod vlivem terminologie německé. *Hlediště* je napodobenina něm. slova Gesichtspunkt, jež Marek také na uv. m. v Logice (137) připojuje v závorkách — »nauka, která udává všeobecná hlediště (Gesichtspunkt)« — k své novotě, aby jí bylo snáze rozuměno. Slovo *stanoviště,* které znamenalo původně

*) V Lovci (v Kroku 1827, 2, 2, 314) vykládá Marek o těchto slovech: »Od hledím vzniká hlediště, od stanovím stanoviště, od vesní vesniště, tudy od nalezám naleziště.« Marek se ovšem mýlí, pokládaje slova s příp. -iště za deverbativa, kdežto jsou to denominativa. Také základem slova stanoviště není sloveso stanoviti, nýbrž subst. stan (vl. adj. stanový) ve významu pův. ovšem širším než dnes. Podnět k pojímání slov na -iště za odvozeniny slovesné vyšel od slov jako hřiště, které se spojovalo se slovesem hráti, ač je utvořeno z podst. jména hra. Tak je utvořeno ovšem i Markovo hlediště.

místo stanu, t. j. stání n. pobytu**), místo vykázané, v užším smyslu tábořiště nebo přístav (v stč. též stavadlo), nabylo pak významu odborného, o nějž tuto běží, vlivem něm. slova Standpunkt.

Na otázku kde (kam)? nebývá slovo *hlediště* zvlášť časté, ale vyskytne-li se, vyjadřuje se místo (směr) předložkou *na*; na př. hlediště, *na* které uvésti chceme čtenářstvo své (Havlíček-Tobolka, Pol. sp. 1, 225). Nejčastěji bývá na otázku odkud? a tu v starší době obyčejně s předložkou *z*; na př.: nauka, která udává všeobecná hlediště (Gesichtspunkt), *z* nichž by předmět všaký považován býti mohl (Marek, Logika 137); *z* jakého hlediště mu (čtenáři) nadjmenovaný spis pozorovati a o něm souditi dlužno (1824, Čelak. v Čechosl. 87a); leč *z* obojího hlediště pře ta v takovou nesnadnost upadá, že ztenčuje-li se vina vraždy, již cizoložství se potvrzuje (1830 Čelak., O městě b. 1, 38) atd. Vedle tehdejší obecné neustálenosti ve psaní předložek *s* a *z* působila při psaní *z* hlediště zvláště v počátcích asi okolnost, že se slovem *hlediště* byla přejata z němčiny i příslušná vazba. Aspoň nejstarší doklad tohoto výrazu (Markův, a i Čelakovského) je (i s tím odchylně užitým slovesem »považovati«) věrné tlumočení německého »Gesichtspunkte, *aus* denen man jeden Gegenstand *betrachten* kann«.

U slova *stanoviště* bývá na otázku kam rovněž předložka *na*; na př.: aby se postavili *na* stanoviště pravého filosofa (Palacký v Kroku 1823, 1, 4, 43). Na otázku odkud bývá u starších spisovatelů, pokud máme doklady, častěji předložka *s* (také něm. *von* dem Standpunkt), která se pak ujímá časem i u slova *hlediště*; na př.: přestaneme na krátkém *s* našeho stanoviště osvětlení jednoho z nejdůležitějších mezi těmi spisy (Palacký, Radh. 3, 20 z 1848); obmezím se na krátké objasnění *s* mého stanoviska (t. 3, 130 z 1869); uvažovali jsme centralisaci rakouskou posavad výhradně *ze* stanoviště národního (t. 3, 69 z 1849); *z* nepravého hlediště (Jungm. Sloves. 1845, 7); hlediště, *z* kterého my na židovstvo patříme (Havlíček-Quis, 3, 41 z 1846); má-li se na to hledět *se* stanoviska povinnosti (Havlíček, Gogol, Nos 1845, 42); všichni franti *s* vyvýšeného hlediště u restaurace ... módní komety censurují (Havlíček-Quis 2, 34 z 1845); ještě *z* jednoho hlediště (Čelakovský, Čtení o srov. ml. 21, 16); *s* grammatického stanoviště (t. 55); *se* stanoviska tvaroslovného (t. 355); hraběnka

**) V tomto významu je užito slova stan archaicky na př. ještě v Erbenově Kytici (1853): Lesní muž pod dubem s vysokého stanu škaredě pohlíží v západní stranu (81). Reflex tohoto významu je i ve zdrobnělém stánek (boží a p.).

milovala květiny *z* aesthetického stanoviska (Němcová, Poh. vesnice; Sp. 3, 143); *s* praktického stanoviště nezdálo by se to bláznovstvím (t. 3, 105); ach, sestro, ukázal mi (doktor) svět *s* nového, nikdy netušeného stanoviska (Světlá v Máji 1858, 126); odpovídají-li k ní (otázce židovské) jen *s* hlediště společenského (1870 Neruda, Pro strach ž. 5); vady, jež snad vytknouti můžeme *se* stanoviska techniky (1874 Durdík, Kritika 12); jinak jest *s* hlediště čistě básnického (1892 Vrchlický, Studie 278); další doklady pro psaní *s* hlediště u Kotta 6, 304; dnes se psává zpravidla *s* hlediště, *se* stanoviště.

Jak vidětí, není ani v této věci u starších spisovatelů důslednosti. Vedle podobnosti s obdobnými výrazy německými, o níž byla výše zmínka, rozhodoval velmi často o psaní těchto výrazů jako v mnohých případech jiných (v. Jungm. 4, 4a) prostě sluch, a psávalo se proto *z* hlediště — *se* stanoviště. Pravopis nč., i kdyby se tedy cítil vázán tradicí, má i zde volné ruce a může určovati způsob psaní těchto výrazů podle zásad svých. Podle výrazů s předložkou *na* (státi *na* tom stanovišti, uvésti *na* hlediště) mělo by se psáti tedy *se* stanoviště, *s* hlediště. Analogie s výrazy *na* Vyšehradě — *z* Vyšehradu a p., která by se mohla uváděti proti aplikaci obecné zásady o střídání předložek *s* — *na*, není zde na místě, protože tam jde o výrazy staré, kdežto výrazy *na stanovišti, na hlediště* jsou nové. I ve výrazech *na* Vyšehradě, *na* Zderaze, *na* Dobříši atd. měla předložka *na* původně význam vlastní, týž jako ve výrazech *na* hoře, *na* břehu atd., a teprve časem (změnou poměrů, pojetí atd.) posunul se její význam tak, že se přiblížil významu předložky *v* (= uvnitř). Toho u výrazů *na* stanovišti, *na* hledišti není; ty znamenají od svého zrození do dneška totéž, a užití předložky *na* (která se tak snadno nemate jako foneticky zproplétané *s* a *z*) můžeme pokládati za svědectví, že výrazům *na stanovišti* — *se stanoviště* je základem představa táž jako u výrazů *na místě* — *s místa*, což je tím pochopitelnější, že slova *stanoviště* i *hlediště* podle svého odvození znamenají místo stání a místo hledění (srov. na strništi, na smetišti, na spáleništi, na ohništi, na tržišti atd.). A i v tom případě, když abstrahujeme od slovního výrazu *na stanovišti*, a pozorujeme slova *stanoviště, hlediště* o sobě, necítíme v představě, kterou označují, nic, co by se příčilo pojetí povrchovému. Naopak, s těmito výrazy bývá spojena představa místa vyvýšeného, s něhož očima na něco patříme. Proto říkáme nejen »*postaviti* se na nějaké stanoviště«, ale mluvíme často o *vyšším* hledišti, o *povýšeném* stanovišti, žádáme, aby se někdo *povznesl* na naše stanoviště, aby *sestoupil* se svého stano-

viska atd. Proto je zcela logické, posuzujeme-li věc *s* nějakého stanoviště n. *s* hlediště, a ne *ze* stanoviště, *z* hlediště. Obraťme nyní ještě věc a tažme se zase, změní-li se významový obsah těchto výrazů, nahradíme-li předložku *s* předložkou *z* čili nic. Změní a podstatně. Seskupíme-li k sobě výraz *z* hlediště a korespondující výrazy *v* hledišti, *do* hlediště, nebudeme zajisté zase ani na okamžik na rozpacích, že tu jde o představu načisto jinou než při výrazech *na* hledišti, *s* hlediště, t. j. o představu hlediště prostorově uzavřeného, o Zuschauerraum, nikoli o Gesichtspunkt. Stejně i při slově *stanoviště*. Čteme-li u Palackého (1817 Prvotiny 126): »vběžev (Oskar) *v* šumné Růny stanoviště, poslal meč svůj Annirovi«, říkáme-li, že vojsko vytáhlo *ze* svých stanovišť nebo se *do* nich vrátilo, tane nám na mysli zase představa prostoru uzavřeného, toho, čemu říkáme jinak přístav, tábor, ne však toho, co je vyjádřeno výrazem *na tom stanovišti, se svého stanoviště*.*)

Proto píšeme zcela správně »posuzovati věc *s* nějakého hlediště n. *s* téhož stanoviště«, ponechávajíce předložku *z* těm výrazům, do nichž se vzhledem k jiným možným významům těchto slov hodí. Že v pojetí výrazů *se* stanoviště, *s* hlediště (= s místa) není čeština osamocena, tomu svědčí na př. i pojetí v ruštině, kde se říká stejné jako v češtině: *s* etoj točky zrěnija (= s tohoto hlediště) dělo javljajetsja v inom vidě n. na dělo možno smotrět s raznych toček (Dal', Tolk. slov. 1912, 4, 815).

Tedy úhrnem: píšeme-li podle dnešní zvyklosti pravopisné *s počátku, s místa, se stanoviště, s hlediště* v těch případech, kdy takto píšeme, — d o b ř e píšeme; nejen proto, že tyto výrazy odpovídají výrazům s předložkou *na*, nýbrž i proto, že nás k tomu vede zřetel na význam těchto rčení a rčení jim podobných. Zaváděti pro povrchní zdání anebo z pouhého opositčnictví proti pravidlu o střídání předložek *na* a *s*, které má již tak dost výjimek, také ještě zbytečně psaní *z místa* a *ze stanoviště* (z hlediště) je špatná služba českému pravopisu. A proto — třeba se to zdálo na pohled paradoxní při opačné tendenci našeho článku — končíme slovy, jimiž se v Čas. pro mod. filologii končí článek dokazující správnost psaní opačného: »Náš pravopis je beztoho velice nesnadný, k čemu tedy přijímati a zaváděti nepravidelnosti a zvláštnosti ještě tam, kde jich nebylo a kde jich není třeba. Naopak zjednodušovati pravopis bude jistě nejnutnějším úkolem nedaleké budoucnosti.«

*

*) Jediný případ, kdy jsme nuceni psáti z hlediště (ze stanoviště) i při významu Gesichtspunkt (Standpunkt), je rčení »vyjíti z nějakého stanoviště (hlediště)«, kde předložka z je diktována předponou slovesa vy-jíti a sloveso vyjíti zase německým ausgehen v souznačném rčení německém.

Článek o této věci uveřejněný v Časopise pro moderní filologii je z pera prof. Strejčka. Nemínili jsme se o tom zmiňovati a také jsme se nezmínili v celém svém článku, protože nám šlo o věc a ne o polemiku. Článek Strejčkův se také neobracel proti nám, nýbrž proti dnešní praxi pravopisné, tedy snad leda proti Pravidlům čes. pravopisu. A i kdyby byl býval psán s tendencí proti NŘ., nebyli bychom to pokládali za důvod k vědecké diskusi, neboť to, co jsme o jeho autorovi napsali v své obraně v NŘ. 7, 246 n. jako o odborníku, zbavilo nás povinnosti zabývati se jím jako vědeckým odpůrcem.

Ale z této reservy přiměl nás vystoupiti článek uveřejněný již za tisku této pravopisné úvahy v brněnských Lidových novinách (13. ledna) a referující o jakémsi pamfletu prof. Strejčka, který má býti patrně odpovědí na naši obranu výše jmenovanou. Kritik Lidových novin nesouhlasí se způsobem, jímž jsme odmítli výpad prof. Strejčka ve Věstníku Jednoty Sv. Čecha, a vytýká nám pohrdavou povýšenost odbornickou a rvavou rozkoš, která se v naší obraně projevila. Je to zvláštní. Když prof. Strejček v různých časopisech tiskl své výpady zjevně nebo skrytě namířené proti Naší řeči, na které redakce Naší řeči *plných šest let* (od r. 1917) ani slůvkem nereagovala, to bylo v pořádku. Když se však Naše řeč konečně loni proti této krtčí práci rázně ozvala*), aby ukázala, *kdo* to vlastně její svědomitou práci podrývá, když očitě ukázala, jak si prof. S. troufá mluviti o věcech, jichž nezná (na př. o historii t. zv. Wackernaglova zákona), jak cituje svým důvěřivým čtenářům autoritu Gebaurovu, kde Gebauer mluví zrovna proti němu (mojich, dle), jak vkládá do jeho úst výroky, které by předpokládaly u Gebaura touž neznalost, jakou projevuje sám (o Hattalovi), jak na podporu svých tvrzení vybírá z textů stč. dvě tři nahodilé odchylky a sta příkladů, které mluví proti jeho tvrzení, zamlčuje, jak nám vytýká vědomě ne-

*) Referent Lid. novin přičítá vedení dlouholetých prý sporů mezi prof. S. a Naší řečí hlavně mně. Jakým právem? Prof. S. měl spory s redakcí Naší řeči hned v 1. ročníku, kdy jsem ještě členem redakce nebyl a kdy jsem jako externí spolupracovník všechny své příspěvky podpisoval plným jménem nebo začátečním písmenem. Od r. 1917 Naše řeč s prof. S. po zkušenostech s ním učiněných žádných sporů nevedla, až teprve loni po jeho přímém a nepěkném útoku ve Věstníku Jednoty Sv. Čecha bylo rozhodnuto v redakční radě, abych mu odpověděl. To jsem tedy namočil pero proti prof. S. po prvé. A ani tu nešlo o spor. Nebyloť naším úmyslem dokazovati prof. Strejčkovi, má-li pravdu o slovosledu a j. věcech on či my, nýbrž ukázati všem, kdož Naši řeč čtou, s jakou povrchností a záludností bojuje jeho uražená kdysi ješitnost proti NŘ., aby bylo jasno, proč mu redakce Naší řeči neodpovídala.

správně rozpory mezi naší teorií a praxí, aby podryl důvěru v naše výklady, jak operuje s našimi výtkami pro svou potřebu překroucenými a zkomolenými (v. i NŘ. 1, 127), jak se mu zdá to, co NŘ. v dobrém úmyslu vytýká některým spisovatelům, k smíchu, vyčítá se nám podrážděnost, odborncká povýšenost, rabies philologorum.

Že jsme prof. Strejčkovi nekřivdili, potvrzuje i jeho nový článek, ač byl uveřejněn tentokrát v odborném časopise filologickém a zřejmě na rehabilitaci svého autora, a potvrdí to zajisté i jiné jeho výklady, jimiž se snad na vyvarování svých čtenářů budeme musiti kdy obírati. Prof. S. vykládá na př. v svém článku, že později (po Jungmannovi) dály se časté pokusy rozlišovati význam obou předložek *s* i *z*, že zejména o to usiloval Frant. Bartoš (r. 1878) a po něm i Frant. Kott v 5. díle svého slovníku, kde se ukazuje podle Bartoše na to, jak »s předložkou *s* korresponduje předložka *na*, s předložkou *z* předložka *v*«. Ale to je tak pravda, jako dřívější tvrzení Strejčkovo, že Gabauer přičítal pravidlo o postavení enklitik Hattalovi. Na korespondování předložek *s* — *na*, *z* — *v* upozornil už r. 1863 Zikmund (v Skladbě 277), kdežto Bartoš ještě r. 1875 (v Listech fil. 145) kladl předložku *z* proti *v* i *na*. Proto se také Kott na uv. m. nedovolává Bartoše, nýbrž výslovně Vodičkova článku v Komenském r. 1878, s nímž se pak konformoval i Bartoš. Pokud jde o Gebaurovo stanovisko k této pravopisné poučce o korespondování předložek *s* — *na*, *z* — *v*, stilisuje prof. S. svou poznámku tak, že si z ní neinformovaný čtenář musí vybrat, jako by byl Gebauer potíral tuto pravopisnou zásadu; ale není to pravda, neboť Gebauer sám, jak jsme výše ukázali, tomuto pravidlu ve všech svých mluvnicích přímo učil. Za Jungmanna prý se psávalo podle prof. S *s* předu, *s* zadu, *s* polovice, *s* částky, *s* těžka, kdežto dnes prý píšeme ve všech těchto případech *z;* ale to zase není tak pravda, neboť za Jungmanna se psávalo způsobem obojím (v. hesla *před, zad, půl, částka, těžko* v jeho Slovníku) a Jungmann sám psal *z* předu (1813 Prvotiny 200 b 4), *z* zadu (tamt.), *z* částky (1820 Sloves. VIII, 18), ztěžka (1808 Hlasatel 3, 309, 3 a v Slov. 4, 585 melius ztěžka). Pro výraz *ze stanoviště* nenašel S. dokladu ani v svém materiálu ani v slovníku Jungmannově, ale tvrdí směle, že by byl měl Jungmann i v tomto případě samé příklady s předložkou *z*. Ale opět nepravda: Z dokladů, které jsem snesl v svém článku, je vidět, že by byl měl Jungmann — kdyby je byl znal a mohl znáti — v tomto případě ne-li samé, tedy aspoň velmi hojné příklady s předložkou *s*. Co se týče slova *místo*, psávali prý v starší době důsledně předložku *z* i tam, kde bychom očekávali předložku

s. Ani to není pravda. Kdyby měl prof. S. jen špetku svědomitosti a otevřel, než napíše slovo »důsledně«, některý starší text nebo Stč. slovník, jak jsem to učinil já za něj zde na str. 40, byl by se přesvědčil brzo o opaku svého tvrzení a o nesprávnosti svého mínění na tom založeného. Psaní *z místa* se podle prof. S. »již u Dalimila vyskytuje, kdy ještě přesná výslovnost správnou grafiku přímo vynucovala.« S. z něho cituje: Tak *mě* hnachu z toho miesta (10, 79). Ale ani to konečně není pravda. Kdyby se byl prof. S. na tento doklad, na nějž klade takovou váhu, do Dalimila podíval, jak bylo jeho povinností, byl by tam četl: tak *sě* inhed (dívky) hnuchu s toho miesta (vyd. Jir. 10, 79; ihned *sě* hnuchu s toho miesta Dal. Cambr. 21 a).

Tak pracuje prof. S., i když chce napraviti svou reputaci. Může se pak vůbec věřiti jedinému slovu z toho, co o jazyce napíše? A může se člověku, který poctivě pracuje, vytýkati domýšlivé odbornictví nebo pohrdavá povýšenost vůči odpůrci, který i bojuje a útočí takovýmito prostředky? Proti takovému odpůrci není jiné pomoci než demaskování a rázné odbytí, buď komu libo, nebo žel.

DROBNOSTI.

KDO ZAVINIL NOVINÁŘSKOU ČEŠTINU V HUSOVÝCH LISTECH.*)

Jazykem národním mluví většinou lidé, kterým je jen prostředkem, aby vyjádřili své myšlenky. Malá menšina učených lidí má však v mysli obraz toho jazyka, který se přesnou logičností nebo libozvučností nebo podobou s jazyky vznešenými (na př. klasickými) nebo prostotou, neporušeností, shodou se starými útvary téhož jazyka vysoko povznáší nad hrubý nebo slabošský způsob mluvení oněch prostých lidí, sedláků, obchodníků, žáků, ministrů a podobných duchů; tato menšina kárá většinu a usiluje o to, aby ji naučila lépe mluvit. Ještě méně je pak těch, kdo se pokoušejí vyložiti ten rozpor, poznati jeho příčiny a zákony. První jsou laikové, druzí brusiči, třetí filologové.

---

*) Poznámka k článku V. Flajšhanse v Naší řeči VII, 259 násl.

Typický ten poměr ilustruje případ dvojího textu Husova. Dr. V. Flajšhans ukázal na drastickém případě, jak jadrně vyslovuje své myšlenky Hus a jak uboze to činí dnešní novinář; ten se pak ozval v brněnských Lidových novinách, bráně se, aby se ta špatná čeština nenazývala novinářskou. Hlas třetího, filologa, se sice skromně v duši brusičově ozval, ale byl násilně umlčen: »Máme několik textů Husových, psaných původně česky, *přeložených* potom do *latiny*, odtud potom znova (někdy pomocí *německého* překladu) do češtiny... Při tomto srovnání musíme si ovšem *odmysliti* kvalitu původců...« Tak si brusič upravil cestu, aby mohl jasně líšiti dva krajní póly: »I když tento rozdíl odečteme, zůstává mnoho, co ukazuje, jak *denní novinářská čeština* upadá, jak ztrácí svou bývalou jadrnost, jak se spokojuje obecnými slovy, jak stírá barvy a lesk, jak *vytváří* germanismus za germanismem...« Budiž mi dovolen pokus, skutečně odečísti ten rozdíl, přesvědčit se, mění-li tak málo na výsledku srovnání; to se ovšem může díti jen málo pohodlným, ale snad tím vděčnějším prostředkem, historií toho novinářského znění Husova: kdo je zavinil a jak k svému textu dospěl?

Nové znění otištěno Flajšhansem z novin, ze »Slovana« Havlíčkova, tedy z novin velmi starých, ba hledíc k historii českého žurnalismu, zrozeného teprve ze svobody tiskové r. 1848, prastarých. Ale novinář Havlíček Husova listu sám nepřekládal, nýbrž podle Flajšhanse »otiskl ze Sommrova českého zpracování německého díla Zittova novočeský text«. Otiskl jej patrně beze změn, aspoň v ukázkách v Naší řeči jsou jenom čtyři odchylky od textu Sommrova (ústně, studenty, pravdy, utiskováni místo oustně, študenty, pravdu, utiskáni), a z těch čtyř se jen jediná vyskytá také ve vydání Tobolkově (studenty), takže ostatní tři asi zavinil Tůma, z jehož výboru Flajšhans cituje. Redaktor Havlíček je tedy nevinen, hřešil Sommer. Byl-li J. V. Sommer, překladatel Zittova Husa, žurnalistou, nevím; nenalezl jsem životopisných zpráv o něm. Byl to muž prostý, jenž si dovedl plésti schisma (trojpapežství) doby Husovy se schismatem řeckým a nazýval římskou církev východní, řeckou západní; ale německy rozuměl a česky uměl dosti, aby Zittovu knihu přeložil celkem správně a čitelně. Pocházejí snad germanismy z Zitta? Sommer se nelekal zpětného překládání. »Když Zitte kontrastuje latinské a české znění Husovy intimace, Sommer tuto českou překládá zpět z Zittovy němčiny«, jak bude lze čísti v mém »Husitství v literatuře« III, 187, až vyjde; ale listů Husových odtud překládati nemohl.

Augustin Zitte na konci prvního dílu životopisu Husova

slibuje »celou sbírku listů Husových; to vysvětluje, proč Zitte v objemném svém spise neotiskuje žádného z nich«. Tak lze čísti v mém »Husitství« II, 193. Neuveřejnil ovšem ani slíbené otisky, neboť nedočkal se vůbec vytištění svého díla, kteréžto plod josefínské svobody tisku vyšel tak pozdě, že málem bylo po té svobodě již veta, a byl pak v přísné klatbě, až nová, ještě dýchavičnější tisková svoboda vydala Sommrův překlad.

Zitte takto vypadá z počtu. Kde tedy vzal Sommer Husovy listy?

Odpověď dává předmluva slovy: »sem i tam použito překladu Petrýnova«. Tím ovšem nebyl snad míněn starší překlad Zittův, nýbrž »Hystorye welikého Sněmu kostnického« od Kašpara Royka, jejíž první dva díly přeložil Petrýn, t. j. známý osvícenský kněz Václav Stach, profesor pastorální theologie v Olomouci. Odtud přejal Sommer také znění listů Husových; náš list se tu čte na straně 181 sl. II. dílu, který vyšel r. 1876.

Také Sommer je tedy nevinen, hřešil Stach. Překlad je skutečně Stachův, odchylky textu Sommrova jsou skoro jen pravopisné: toužj, kterou m. taužj, kterau; domácjm m. domácým; zřetelně m. zřetedlně; Řemeslnjky m. Řžemeslnjky; Pražané, Čessi m. Pražane, čessi; pteyte m. ptegte; gsouce m. sauce. Hláskoslovně se liší výkladů m. wegkladů; nezpustěž m. nespustež; ačkoliw m. ačkoli; swéwolného m. swjwolného; warugte m. warůgte; wyslýchánj m. wyslegchánj; zwlássť m. wzlássť (jednou; jinak i Stach píše: zvlášť). Tvaroslovné odchylky jsou: oněm dvoum m. oným dwaum; do rukou, na rukou a nohou m. rukauch, nohauch; na mne pokřikowalo m. mně. Rozdíly v skladbě: gi se přidržte m. gj; sloužila (čeládka) m. slaužili; panstwj a moc geho m. swá; prawdu slowa geho m. swého; toto psanj, shromážděnj tomuto m. to, tomu. Konečně: oswobozenj m. wyswobozenj; Jeronýmovi m. Jarolj-movi.

Text, který srovnává Flajšhans s Husovým, stojí tedy v překladě Roykova německého spisu, a také listy Husovy překládal Stach z Roykovy němčiny. Shledáme pak, že většina výrazů, které Flajšhans cejchoval kursivním tiskem v ukázkách z výboru Tůmova, je tím odůvodněna:

die Gott aus ganzem Herzen lieben ...	z celého srdce
und nach dem Tode die ewige Glückseligkeit geniessen mögen	blahoslavenství dosáhli
sowohl ihr, die andern Gesetze giebt (!)	kteří jiným přikazujete a nad
als auch, die ihr gehorchen müsst	nimi vládnete ... poslušnosti povinni jste

dass ihr dem Allerhösten gehorsam seyed (!), sein göttliches Wort hochschätzet, es gern anhöret und durch einen unsträflichen Lebenswandel es zu erfüllen suchet	nejvyšším ... poslušni byli ... v uctivosti měli ... živobytím bez ouhony pilně zachovali
sowohl mündlich gepredigt als auch schriftlich erklärt habe	nejen ústně ... ale také písemně
reissende Wölfe	draví (m. hltaví)
ihre Standespflichten, so wie ihnen ihr eigenes Gewissen es befiehlt, zu erfüllen	povinnosti svého stavu svědomitě plnili
Um aber auch den Studenten an der hohen Schule und allen übrigen Scholastikern etwas von ihren Verbindlichkeiten zu sagen, wollte ich sie nur dessen erinnert haben, dass sie ihren Lehrmeistern in allen billigen Dingen genau zu gehorchen verpflichtet seien ...	studenty při vyšších školách .. všecky jiné školáky ... aby svým mistrům ve všech šlechetných věcech poslušni byli
besonders aber gegen die zween erstern	oněm dvoum prvním
Sie wissen es ganz wohl und werden es euch ohnzweifelhaft auch sagen, welche aus den Böhmen ... und welch boshafte Lügen sie wider mich vorgebracht haben	oni dobře ví ... nepochybně .. kteří z Čech ... jak bezbožné lži proti mně přednášeli
Liebet euch untereinander, diese ist meine lezte Bitte, hindert niemanden an der Wahrheit und traget Sorge, damit die Frommen und Unschuldigen nicht mit Gewalt unterdruckt werden	Tato pak jest má poslední žádost ... pravdy žádnému nezamezujte ... aby nábožní a nevinní násilně utiskováni nebyli

Není pochybnosti, že Stach překládal z Roykova překladu, aniž přihlížel k znění latinskému nebo k Husovu originálu. V té věci bychom byli u cíle, ale zbývá nám ještě zkoumati cestu od Roykova překladu k Husovu originálu. Jak jsem ukázal na uv. m. str. 157, hlavním vzorem Roykovým byla Stumpffova »Beschreibung« koncilu, která obsahuje také překlady listů Husových. Ale i zběžné srovnání ukazuje, že Royko těchto překladů předchůdcových neužíval. Také Agricolova překladu, nejprve čtyř listů, pak celé sbírky, vyšlé pod patronancí Lutherovou r. 1537 a později (Husitství I, 180 sl.), neužil, nýbrž překládal ze souborného vydání latinského, jehož čísla při každém listě uvádí. Latinské toto znění našeho listu pak je původně dílem českého studenta wittenberského (srv. V. Novotný v Časopise Matice moravské 1915, 378); zde nalézáme již odchylky o b j a s ň u j í c í, jejichž stopy shledáme i v novinářském znění českém:

Hus	Latina	Agricola
páni atd.	qui praeestis aliis	(odtud již u Agrícoly
vlci hltaví	lupi rapaces	reissende Wölfe)
studentóv i žákóv jiných	studiosos scholae publicae et omnes alios	alle Studenten der hohen Schule... in allen
aby mistróv svých v dobrém poslúchali	scholasticos, ut in honestis rebus obtemperent suis magistris	ehrlichen Düngen
pravdy každému přáli	et neminem prohibente a veritate dei	

Jinak i latina i starý německý překlad jsou bližší Husovi než Roykovi a ovšem Stachovi.

Royko je to tedy, kdo Husa »zdokonaluje«: k »milovati« dodává otřelé »z celého srdce«, k »budou vypravovati« přidává »nepochybně«. Činí tak ne proto, že je moderním novinářem, nýbrž jako bohoslovec osvícenský, kterým nebylo ani boží slovo dost rozumné, dost uhlazené, jak vykládá Goethův doktor Bahrot evangelistům:

So müsst ihr auch, wollt ihr rulieren
Und in Gesellschaft euch produzieren,
So müsst ihr werden wie unser einer,
Geputzt, gestuzt, glatt, — 's gilt sonst keiner.

Ani Stach, k němuž se po té odbočce vracíme, nebyl novinářem, žil v době předhistorické pro české noviny. »Lidové noviny« mají pravdu, čeština v překladu Husových listů není novinářská.

Není-li však podivno a hodno, abychom se nad tím zamyslili, že výborný znalec jazyka mohl český text starý málem půl druhého století pokládati za ukázku nové, ovšem »chybné papírové řeči moderní«? Kde se Petrýn-Stach naučil svému jazyku? Nebyl to živý mluvený jazyk jeho doby? A je-li ten jazyk totožný s chybným jazykem nynějším, není to důkazem, že všechny pokusy přebrousit jazyk na tvar starší, ať veleslavínovský ať husovský, selhaly, že starý had nechce vlézti do kůže, kterou svlékl? Že knihy jako Petrýnova nejsou plastronem pro šermířské cviky brusičů, nýbrž pramenem, z něhož se filologové mají učit, jaký je moderní jazyk český?

»SKONČITI S NĚČÍM«.

»Bude možno *skončit s obtížemi*, zmizí-li z naší vzájemné politiky otázka prestyže«. Tak se vyjádřil podle novinářských zpráv jeden z našich ministrů 30. října 1923. To patrně má znamenati,

že budeme moci skoncovati, se světa sprovoditi nějaké ty obtíže, které ještě zbývají.

To je vazba, která v té strakatině vazeb a rčení, jimiž hýří dnešní náš spisovný jazyk, při nejmenším je řídká, objevuje-li se vůbec. Jak vznikla, je snadno říci: napodobením vazby sloves *začíti, počíti s něčím*, která, má-li se tak vyjadřovati předmět počínání, je jen odvarem něm. vazby »mit etwas beginnen«. O tom jsme vykládali již 3, 21. České vazby jsou se *4. p. předmětu* nebo *s neurč. způsobem*, tedy na př. začal hádku, obchod, řeč a p., nebo začal se hádati, vésti obchod, mluviti, začalo se stavěti a p. *Instrumentál s předl. s* je možný jen, kde se má vyjádřiti něco, co provází začátek nějakého děje: začneme s pomocí boží, s chutí, začal s málem, s tisícem korun a p. *Pouhý instrumentál* se klade, kde se vyjadřuje, co bylo začátkem nějaké činnosti: řečník začal uvítáním hostí, kněz modlitbou, učitel výkladem, co znamená to a to slovo.

A stejné jsou vazby sloves *končiti, skončiti, ukončiti, zakončiti* a p. Můžeme zase skončiti řeč, skončiti ji s ostudou, začíti večerní zábavu zpěvem a ukončiti tancem, začíti mariášem a skončiti barvičkou. Skončiti můžeme ovšem také s obtížemi; ale to znamená, že se naskytly obtíže, které nám bránily dostati se ke konci; jinak je tato vazba tak nečeská, jako kdyby někdo řekl, že žák dokončil s úlohou m. dokončil úlohu.

Jinak ovšem vazba *skončiti s něčím* zní tak dokonale nečesky, že bohdá za několik let budeme již čísti na př., že se již skončilo s opravnými pracemi v Národním museu.

POSUDKY A ZPRÁVY.

Quido Maria Vyskočil: *Loutková princezna.* Filmový románek. Románová příloha »Národní politiky«. V Praze. Knihtiskárna »Politiky«. Nákladem vlastním, 1923. 192 str.

Proč spis. nazval svou knížku »filmovým románkem«, není snadno říci. Snad proto, že děj z doby dnešní (jeho hrdina jezdí v automobilu) v první části je protkán pohádkovým motivem čarodějnice, která jezdí na pometle k čarodějnickým sněmům a na konec přijde do chudobince, či že jednotlivé postavy jsou načrtnuty jen zběžnými rysy, které by teprv film doplnil v životnější obraz? Ale nejde nám o obsah, jde nám o jazykovou formu.

P. Vyskočil je po této stránce synem své doby: píše způsobem, v jakém si libují dnes z velké části zástupci naší povídky, našeho románu, slohem, který se leda v řečech osob ve vypravování vy-

stupujících nebo v přírodních popisech povznáší nad tón prostě registrující, co se stalo. Jako by se vyhýbali všemu, co by svědčilo, že osoby a děje, o nichž vypravují, v nich samých budí nějaké city, které by si přáli přenésti i na čtenáře, od nichž přece očekávají více než pouhou zvědavost, jak dopadlo to všecko, o čem se jim vypravuje. K tomu přistupuje, že nejen naše denní novinářská čeština, nýbrž naše próza vůbec ztrácí svou bývalou jadrnost, spokojuje se obecnými slovy, stírá barvy a lesk (v. 7, 259). A přidejme, že to, čeho se vzdává, hledí nahrazovati slovy, rčeními, vazbami ne méně obecnými, nýbrž neobyčejnými, nestarajíc se, kde se vzaly, jaký je jejich přesný význam, příčí-li se duchu našeho jazyka či nic, a jaké ještě otázky si dává jazyka dbalý spisovatel jinde a dávali si jindy i spisovatelé naši. A tak se náš spisovný jazyk dnes často stává divnou směsicí všednosti a nepřirozené dělanosti.

Co se děje ráno, nám Čechům již dávno je *ranní;* máme ranní červánky, ranní noviny, ranní mrzutosti a co všecko. P. V. místo toho říká *jitřní* (j. rosa 22, práce 34, vzpomínky 36, zkušenost 36, radost 80). Pravda, místo *ráno* říkáme a ještě více píšeme *jitro,* ještě před 300 lety se psávalo na př. o jitřní době, o jitřním čase a p. (také *jitrní* se říkalo); ale od té doby toto příd. jm. skoro zaniklo, zbylo jako živé slovo jen, kde znamená jitřní mši vánoční, a jako archaismus ve výraze »hvězda jitřní« v loretánské litanii (a tento výraz má oporu v známém slově *jitřenka).* Nač vnucovati jazyku, čeho se dávno vzdal v životě i v písemnictví? Zbytečné archaismy, neologismy a provincialismy se jinde pokládají a pokládávaly i u nás za slohové chyby, dnes u nás vše posvěcuje neobyčejnost slova.

Říkáme *chtěj nechtěj, volky nevolky; chutě,* kde slovo to žije, znamená »rychle« (na př. na Chodsku) nebo »skoro« (na Budějovsku, Kott 6, 448), ale p. V. říká »tak nucena byla *chutě nechutě* započíti s vykázanou prací« 36. Nelidové »ozdoby« naší spisovné češtiny, jako pouze m. jen, náhle m. pojednou, najednou, posléze m. konečně, jich, jichž m. jejich, jejichž atd., zdobí ovšem i sloh p. V-ův, a rád v nich překonává i jiné. Již jsme ukazovali na zálibu dnešních spisovatelů v slovesných složeninách s předložkami *roz-* a *za-,* jež u nich rodívá slova v češtině neslýchaná, často beze zření k jemným významovým odstínům, jaké se jeví v češtině skutečné; p. V. dospěl v této zálibě na př. k větám »neboť se upřímný smutek *rozkraloval* už zatím po všem jeho nitru 60 (kdyby někdo napsal o císaři Františku Josefovi, že se rozpanoval r. 1848, měl by aspoň omluvu, že jeho panování opravdu trvalo velice dlouho), venku se zatím jaro plně *rozkouzlilo* 40, vyběhl rychle

z okolí, aby *zapátral* po okolí 59, vyběhla na ulici, *zavlněnou* dosud předjitřním soumrakem« 135 a p. Jak viděti, tento způsob obohacovati češtinu je velmi úrodný; a má tu vzácnou vlastnost, že nenamáhá zbytečně ducha spisovatelova. A slova neobyčejná bychom našli i jinde, kdybychom se chtěli zdržovati, na př. *čile* . . . pomoz mi 37, pro *hostinskou* (= hospodskou) šarvátku 51, *mladostná* tvář 88, *mluvči* (o ženě 153), snadno doufající a vždy znovu se *odůvěřující* 81, *odmlkl* 54, to vše se . . . *odzrcadlilo* v mysli 52, *pocel* 91, zabloudilé děti s dušičkami *vybázlivělými* 62, *vykleslý* kmen 65 atd.

Naši dnešní spisovatelé rádi užívají přechodníků. To by konečně nebyl hřích, protože předchodníky, třebas v dnešní živé mluvě žijí leda jen ve zbytcích všelijak pozměněných, v písemnictví mají nepřetržitou tradici od dob, kdy žily i v denním hovoru. Ale právě proto, že přechodníky v živé mluvě již nežijí a nemají tedy opory v našem dnešním mluvnickém citu, kdo jich chce užívati, musí si ten cit uměle vypěstovati; a zvláště mladším spisovatelům a novinářům se to namnoze nedařívá v míře, jaké by bylo třeba. Pravda, skoro všichni se učili zacházeti s přechodníky v střední škole (o základech, jež si přinesli všichni ze školy obecné, ani nemluvíc); ale všichni víme, jak bývá nutno vědomosti nasbírané ve škole občerstvovati a prohlubovati, naskytne-li se v životě potřeba jich užívati. Spisovatelé doby probuzenské, nehledíme-li k některým spíše diletantům než skutečným spisovatelům, dovedli skoro vesměs přechodníků užívati dobře, ač se na školách češtině učili málo nebo nic; ale měli blíže k starším památkám českým z dob, kdy přechodníky ještě žily, potřeba čísti v nich se pociťovala tak mocně, že se staré památky otiskovaly věrně nebo v povrchní jazykové úpravě ku podivu často, také znalost latiny, v níž naše přechodníky nalézají obdobu, byla rozšířenější a po stránce praktické větší než dnes. A na spisech našich buditelů vyrůstali i pozdější spisovatelé minulého století. Toho všeho bývá u členů nového našeho spisovatelského pokolení poskrovnu; a tak ani není divu, nalézáme-li doklady svědčící, že citu pro správné užívání přechodníků ubývá. Důsledek toho by měl býti, jak jsme již také naznačili, že by neměl přechodníků užívati, kdo nemá dosti citu pro ně; ale k tomu se naši spitovatelé posud neradi odhodlávají, ač se bez přechodníků dovedeme obejíti, ač k tomu dříve nebo později i náš spisovný jazyk dospěje a ač přece je lepší správný sloh bez přechodníků než sloh s chybnými přechodníky.

Na školách se žáci učívají, jak se přechodníkem zkracují věty se stejným podmětem sloučené spojkou *a:* šel a zpíval = šel zpívaje = jda zpíval (někdy se žáci ani dosti neupozorňují, že v pře-

chodníku má býti jen děj podřízený ději druhému, podávající nějaké příslovečné určení děje druhého, že tedy není správné, zkracuje-li se tak na př. věta se dvěma stejně samostatnými ději). Toto mechanické učení bývá pramenem všelijakých chyb; aspoň často nabude věta s přechodníkem srozumitelného smyslu, rozvedeme-li ji ve dvě věty (anebo ve staženou větu o dvou slovesech) a přidáme-li spojku *a*. P. V. na př. píše: »sezvaní hosté sjížděli se již, shromažďujíce se v elegantním salonu« 106; to má znamenati »sjížděli se a shromažďovali se« a mělo tak také býti řečeno, protože ani sjíždění ani shromažďování v saloně není podružným dějem děje druhého a poněvadž oba děje ani nejsou současné (nejdříve přece jednotliví hosté přijeli a pak šli do salonu). Anebo: »starý kocour skočil Lence na rameno, zaťav jí své ostré drápy do masa« m. »skočil a zaťal« (srv. na př. 6 118); co p. V. napsal, je vyložený nesmysl (podle jeho slov by byl kocour zaťal Lence drápy do masa a pak jí skočil na ramena). »Plavovláska nenamítala již nic, sklonivši pouze hlavu na znamení souhlasu« 90 je chyba podobná (leda že bychom zde snad nepřidali *a);* kdyby to mělo znamenati, že dívka sklonila hlavu a (pak) již nic nenamítala, přece by přechodníková část stála napřed? »Pomohl jí do vozu, sám se ujav jeho řízení . . vůz se rozběhl šílenou rychlostí, opouštěje po krátké jízdě hostinný bor« 68: to znamená podle slov, že když se hrdina ujal řízení vozu, pomohl dívce do něho, a když vůz po krátké jízdě opouštěl bor, rozběhl se . . ., ale má patrně znamenati, že hrdina pomohl dívce do vozu a pak se ujal jeho řízení a že se vůz rozběhl a po krátké jízdě opouštěl bor. Pěkná věta je na téže str.: »domnívala se patrně (Lenka), kdyby je (oči) otevřela, že by viděla nad sebou ne hvězdy, ale odpornou tvář ježibaby, pronásledující odvážnou uprchlici na dlouhém pometle, oči majíc divoce vykuleny . . .«. To znamená asi, že ježibaba Lenku pronásledovala, majíc . . ., tedy přechodník v nominativě doplňuje příčestí, které je v genitivě; tak se chvála Bohu v Čechách nikdy nemluvilo. Říká se, že lepší něco než nic; ale často bývá tisíckrát lepší nic než něco, a tak je tomu s našimi ubohými přechodníky.

Jsou u p. V-a i chyby jiné. Do pravopisu patří, píší-li se složité výrazy příslovečné proti bývalému zvyku dohromady, i kde nemají významu jediného slova. Tak na př. *polibosti* 93, přečetla dopis *dokonce* 125; je-li zde na místě psáti dohromady, opravdu nevíme, které předložkové výrazy by se měly dělíti. »*Položertem, polovážně* pronesla slečna Váhalová« 100: zde i význam i přízvuk žádá, aby se psalo *polo ž., polo v.* (přece se nemá rozuměti, že se slečna ptala nějakým polovičním žertem, s poloviční vážností,

přízvuk hlavní je na 1. slabice slov žertem, vážně). Že moderní spisovatel zbytečně vokalisuje předložky *(ve městě* 90, 120 a p.), že píše *ku svému* 134 rozumí se samo sebou. O *jich, jichž* m. *jejich, jejichž* jsme se již zmínili; při dokladě »jichž bezpodmínečná poslušnost rodičů je také nejlepší zárukou štěstí« 93 zvláště cítíme, jak by se stala zřetelnější věta s neobratným slohově spojením genitivu podmětového a předmětového, kdyby m. genitivu *jichž* stál tvar *jejichž*, který cítíme spíše jako přivlastňovací zájmeno než jako genitiv. Také p. V. píše *opomenouti* m. *opominouti* (109, 106) a *opomněl* (vedle *opomenul)* m. *opominul* 64, překážky *stavící* se v cestu m. *stavějící* 65. Dnes je móda psáti předmětové *genitivy* m. *akusativů*, p. V. se jí svědomitě drží, píše na př. střežila se prozraditi toho 78, což je v tomto praktickém světě ještě místa pro pohádku? 76, získal jejího srdce 88, nevím, čím jsem si získala vaší přízně 120 atd. I dávno známé germanismy snese, na př. o to šlo vpravdě *v prvé řadě* 95, *příliš . . . než aby* m. *aby* (znáte ještě příliš často muže, než abyste se jich mohla zastávati 115 a j.). Zkrátka, po stránce jazykové je p. V. moderním českým spisovatelem. Z.

*

Zdravotní a jazyková kontrola. Ve Večeru ze dne 18. ledna t. r. byla otištěna tato zpráva:

»Kontrola inserátů. — Pro pražský referát zdravotní a městský fysikát budou předplaceny všecky pražské denní listy. A to proto, aby mohla býti prováděna kontrola závadných inserátů ve věcech zdravotních.«

Tato zpráva přivedla nám na pamět list, který jsme před krátkým časem dostali a který tuto otiskujeme:

Pane redaktore! Jako nás mrzí chyba v knize a v novinách, tak nás uráží takový plakát, veřejná vyhláška a firma na ulicích, je-li tam chyba. Ani vidět nemohu ten malý nažloutlý plakátek v elektrikách, jímž se oznamuje zadávání reklamy »na a ve vozech«. Ale pomozme si!

Praha nařídila odstranit německé nápisy z ulic, zakázala lepit německé plakáty. A jde to. Mohla by týmž právem zavést předběžnou censuru pro všechny firmy, plakáty a j. vyhlášky, které mají viset venku na ulicích, po stránce jazykové.

Snad by magistrát snesl ještě jednoho úředníka, češtináře, který by si to vzal na starost. Dalo by se to provádět asi takto: Kdo by chtěl tisknout plakát, dal by jej schválit. Magistrát by jej tedy schválil nějakým Imprimatur č. j. 12345/23. A to čj. by se otisklo na každý plakát. Návěstní tabule, firmy a p. rovněž by musily být předkládány před namalováním k prohlídce; a i na ně by se někam nenápadně poznamenalo č. j. Tu by byla i kontrola. Za to by se platil nějaký poplatek. Tím by se uhradil náklad na úředníka.

Staré firmy by se nechaly do »roztrhání«, ale majetníci by mohli být při příležitosti a postupně upozorňováni na chyby atd.

Prosím za prominutí, že si vám troufám o tom psát, ale nevím, na koho bych s tím měl jít. Snad by to šlo. Po magistrátě byste si mohli všimnout i železnic, pošt atd. V úctě major Rudolf Procházka.

Návrh p. majora Procházky jsme pokládali s počátku jen za zbožné přání, protože víme ze zkušenosti, že se u nás o potřebě jazykové čistoty a kotroly sice mnoho mluví, ale všecka starost o jazyk se obyčejně rozplyne, jakmile má dojíti k skutku a zvláště když jde o peníze. Ale může-li magistrát věnovati potřebný náklad na zdravotní kontrolu denního tisku, nebylo by snad tak nemožné, aby uvedl v skutek i myšlenku p. majora Procházky a věnoval také trochu péče zdravotnímu stavu mateřského jazyka na pražských ulicích.

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

Český lid otiskl v posledním sešitě nového ročníku (24, 4) ukázku, jak mluví dnešní studenti, a autor článku (Ot. Svoboda) odsoudil tento způsob řeči s netajeným rozhořčením. Článku toho si všimly i denní listy a nebude snad na škodu, seznámíme-li s ukázkou té studentské řeči i své čtenáře. Dva studenti spolu hovoří:

»Tě péro! Tě lupen! Kam suneš tu vrzavou kostru? Do koncertu. Mhm. Proto ten tvůj vohoz. A jak to máš vyřešený u krku! Nenamichuj mne a dupej taky. Neblbni nahlas! Cák mám vlezný? Zatáhnu to za tebe. Ty máš prachy? To pojď raději do bijáku. Tam dnes bude psina. Co dávají? Ani nevím. E, to máš fuk. Biják nemám rád. Tak pojď do prodloužený. Tam bude správná pára. Nenalejvej! Nehoupej mě, jo? Kdo tam bude? Ta šamotka Z. a ta piksla vod kunerolu P., ne? Bude tam K. Ta fuchtle? To by pes nesněd, když ona rozváže mluvnici. Ale baví. Skáče furt do zpěvníku, že se k slovu nedostaneš, dej si zahrát. Tak mě nebav a vodprejskni, emajle! Počkej! Byls dnes v gymplu? Ulil jsem se. Čul jsem, že budu taženej z matiky a že by byla koule. Já šel ráno do boudy, ale jak začaly padat pumy, řek' jsem, že mě bolí levý zub a vypad' jsem. A teď se jdu rozšoupnout. Tak plav. Měj se hezky, kup si švestky, vyndej pecky a koukej, aby ses neudávil. Pozdravuj doma šifonery. Tak uleť, papíre!«

Jsme daleci toho, abychom tento způsob vyjadřování komukoli doporučovali; chceme jen několika slovy objasniti jeho podstatu a psychologický základ. Každému Pražanu je na první pohled jasno, že tu neběží o zvláštní studentskou řeč, neboť kromě několika výrazů, které patří (většinou již dlouho) do speciálního studentského slovníku (gympl = gymnasium, bouda = škola, koule n. puma = pětka, matika = matematika), jde vesměs o výrazy, které lze slyšeti v Praze i z úst nestudentských, a to nejen mezi pražskou spodinou, ale i v t. zv. lepší společnosti, zvláště ovšem v její mládeži. Není to tedy ukázka čistě studentské řeči, jejíž prvky mají na př. Němci zpraco-

vány v knihách Klugových, Meyerových, Eilenbergrových a j., nýbrž je to malá ukázka pražského argotu neboli slangu. Slang je způsob řeči, který se rodí v ulicích velkých měst; nenáleží určité vrstvě společenské ani určitému stavu, nýbrž všem, kdo jsou proň psychologicky disponováni. Jako jazyk obecný (vulgární) a nářečí, má i slang se spis. řečí mnoho společného; ale od řeči obecné (i od dialektu) se liší tím, že se jazyk vulgární vyvíjí přirozeně a bezděčně, kdežto výrazy tvořící podstatu slangu vznikají vědomě a účelně. Řekne-li člověk z lidu »nečum«, řekne to proto, že pro představu, kterou chce vyjádřiti, jiného výrazu nemá. Vulgárním se jeví tento výraz jen tomu, kdo jej pozoruje se stanoviska spis. řeči. Řekne-li však pražský student nebo mladík »odprejskni«, je si toho dobře vědom, že je to jiný výraz, než užívají obyčejně ostatní lidé jeho společnosti, a užívá ho právě proto. Psychologický základ slangu je snaha vyhledávati nebo tvořiti vědomě výrazy, které by nahrazovaly běžná slova a rčení, jevící se mluvícímu ovšednělými a opotřebovanými, vyhledávati výrazy originální a překvapující, ba zarážející průměrného posluchače, výrazy křiklavě barvité a silné, působící často komicky nebo groteskně. Slang je tedy řeč rozmaru, nevázanosti, reakce proti zvyklosti, touhy po odchylce, gaminství atd. A proto má ovšem své stoupence nejen v nevázaných dětech velkoměstské spodiny, ale v mládeži vůbec, v umělcích a v lidech, kteří potřebují vybít kdekoli svou sílu, uplatnit nápad, svobodně se rozmáchnout, épater le bourgeois. V tomto vyhýbání výrazům obvyklým a hledání výrazu nového má slang, jak praví Jespersen (Language 400) mnoho podobného s řečí básnickou; rozdíl mezi nimi záleží v tom, že slang usiluje o odchylku jen pro odchylku, tvoří jen proto, aby překvapoval a zarážel, a chce býti prostě výstřední nebo nevázaný, kdežto básnický jazyk se vyhýbá výrazům všedním a hledá slova jiná z příčin estetických.

Proto změny, které provádí slang se zděděným materiálem jazykovým, jsou (na rozdíl od řeči obecné a nářečí) rázu skoro jen lexikálního. Slang vtiskuje především slovům běžným význam jiný, než jim normálně náleží, obyčejně metaforický, a volí k tomu zpravidla taková slova, aby dojem metafory byl komický nebo groteskní. Tím způsobem vznikla v pražském slangu (jako v jiných) na př. celá sbírka metaforických názvů hlavy: koule, kokos, cibule, kedluben, šiška, globule atd.; toho způsobu jsou i výrazy pralinka (tvrdý klobouk), syreček (slaměný, rovný klobouk), šinágle (špič. boty), psí dečky (gamaše), kostra (tělo), salát (mládenec »zelený«) šamotka (hloupé děvče), malý pivo (malé děvče) a p. Běžný význam slova se mění v slangu i jinými způsoby, na př. žertovně odchylným výkladem slova: mluvnice (nástroj mluvení, ústa), zpěvník (totéž), správný (-á žába) a p. Slang si libuje pro zesílení účinu v nadsazování a silných slovech: děsná, příšerná blbina (velká hloupost); blbý jak patník, jako dům, jako kredenc; je to k zblití atd. To vede ovšem k rychlému otírání významu a k stálému střídání výrazů zvl. pro představy obyčejné (pohybové a j.). Na př.:

kam jdeš? — kam to valíš, kam se hrneš, kam to sypeš, kam tak mažeš, kam se vineš (s nástavkem »amoletko«); odejdi — zmiz (zmizni), vymázni, vypadni, odprejskni (s nástav. »emajle«), plav, uleť, scvrkni se a p.; nechám toho — já s tím hodím, praštím, mrsknu, šlehnu, říknu, lupnu a p.; z celého významového obsahu zbývá zpravidla jen představa rychlého pohybu Slang dráždí a persifluje i tím, že do rčení ustálených (na př. pozdravů) dosazuje z prostého rozmaru slova nesmyslná, libovolně volená; známý pražský pozdrav »tě bůh« (z »pozdrav tě bůh«) mění slang: tě perko, tě noha, tě lupen a p.

Slang také přejímá slova odkudkoli, hodí-li se k jeho gamínským účelům: především ovšem koketuje ustálenými slovy vulgárními, jako psina, pára, žába, škatule (piksla), namíchat, nalejvat, ale chytá slova i odjinud, jen když jsou nová, časová a silná, z různých hantýrek nebo řečí stavovských (ulejvat se, houpat; ohodit, napačokovat, vyřešit), z časových písniček, z kabaretních nápadů atd.

Do formální stránky jazyka zasahuje slang zpravidla komolením nebo přetvořováním slov spisovných; toho způsobu jsou v každém slangu (jinde ještě víc než u nás) oblíbené zkráceniny slov jako elektrika — éla (srov. franc. Metro, aéro, photo, Sébasto, perme, cipal, angl. exam, pub a j.) a zvláště zaměňování přípon normálních připonami jinými, volenými nahodile, ale obyčejně se snahou trivialisující: odtud v pražském slangu záliba na př. ve vulgární příponě —ák (Karlák, Střelák, umprumák, biják a p.) nebo v příponě —as, abstrahované ze slov potupných jako mamlas, lotras a povýšené na oblíbený sufix při tvoření a přetvořování slov: keťas, bijas, kinďas, tvrďas, kliďas, volňas, Žofas, Purkas a p. Je v tom móda a v dějinách pražského slangu našly by se i jiné takové přípony svého času kvetoucí (piviště, kafiště, kanapiště — slečinda, kočinda — blbizna, hlavizna, lejtizna — kláděra, flanděra, psinděra atd.).

Svůj slang má každý jazyk, neboť jeho podmínky tkví hluboce v povaze lidské a zvláště těch vrstev, v nichž žije. Pro linguistu je zajímavý právě tak jako nářečí nebo jazyk vulgární, neboť mu umožňuje nahlížeti do dílny řeči (a slang zvláště, protože se znovu a znovu tvoří před našimi zraky) a poskytuje mu často výklad slov, nad jejichž organickým původem by si darmo lámal hlavu. Proto se všude jinde věnuje slangu i pozornost čistě odborná a bylo by dobře, kdyby se i u nás pokusil někdo, kdo má k tomu příležitost, o popsání slangu pražského. »Českému lidu« jsme vděčni i za tu malou ukázku. Škodlivý vliv slangu na jazyk spisovný a hovorový je nepatrný; slang se nedotýká vnitřní podstaty a struktury řeči, nýbrž zpracovává po svém jen její slovník. A i z toho se máloco v jazyce uchytí, neboť v povaze slangu je, že se jeho materiál slovní velmi rychle opotřebovává, zevšedňuje, a proto neustále mění. Vytýkati slangu, že je shocking, je nechápati jeho podstatu; to je jeden z jeho neúčinnějších prostředků. Námitky proti němu mohou býti jen společenské: v dobré společnosti je slang asi

totéž co vypláznutí jazyka. Není to hezké, ale děti to dělají a budou to dělat, pokud se nebudou rodit aspoň čtyřicítileté, právě proto, že to není hezké. Člověk inteligentní, jemných mravů a normální si v slangu nelibuje, třebaže někdy sám buď z nálady nebo pro účin stilistický sáhne do jeho pokladnice. Libují-li si v něm přes míru naši studenti, i když odrostli již klackovitým letům, a to ne tak v tom, co je v slangu vtipného a originálního, jako spíše v tom, co je v něm triviálního, není divu, že to budí protesty a odpor.

HOVORNA.

BRATRANEC, SESTŘENICE (L. Č.). Těmito slovy se jmenují navzájem děti bratrů nebo sester (i bratranců nebo sestřenic) bez rozdílu, a bylo by zbytečné i marné hledati a zaváděti slova určitějšího významu. Původně byli, jak se zdá, synové bratrů zváni bratrany, bratranci, bratránky, dcery sester sestřenami, sestřenicemi, sestřenkami, ale již v staré době se tohoto rozdílu nedbávalo. Také se nedbávalo vždy rozdílu, který my činíme mezi slovy synovec, neteř (t. děti mého bratra, mé sestry) a bratranec, sestřenice (t. děti mého strýce), jako my nedbáme starého rozdílu mezi slovy strýc, strýna (t. bratr, sestra mého otce), ujec, teta (bratr, sestra mé matky); takové stírání přesných rozdílů příbuzenských v jich označování je velmi časté i v jiných jazycích. Slova bratrovec, bratrovna (bratrův syn, bratrova dcera) jsou umělé novotvary. Starší doba i některé kraje mají i slova jiná, na př. bratráně, sestříně, jejichž význam bývá stejně málo určitý.

CO NEJVÍCE. 3,161 n. jsme ukazovali, že není chyba na vyjádření nejvyššího možného stupně něčeho k 3. st. příd. jména nebo příslovce přidávati slůvko co, že ani není jedno, řekne-li někdo, že chce dostati něčeho nejvíc nebo co nejvíc. Dokladů, kde se toto ubohé co proti zvyku našeho jazyka i proti zřetelnosti vypouští, našli bychom ovšem podnes plno. Někdy je však potřeba zřetelnosti přece mocnější; přidá se tedy něco, ale ne české co, ani stejně české co možná, nýbrž něco, co vypadá hodně po německu. Tak jsme čtli v odp. Nár. pol. 24. listopadu 1923, jak se Německo pokouší »vykonat vše, aby byla v době nejkratší znovuzřízena německá armáda, dle možnosti (=nach Tunlichkeit), nejsolidnější«. Nebylo by kratší a Čechovi srozumitelnější »co nejsolidnější«?

HÁJITI (E. M.) jako jiná slovesa souznačná, brániti, chrániti, stříci a p., doplňovalo se 2. pádem (tak hájiti bude Hospodin zástupů Jerusalema Iza. 31, 5). O tom se stala v NŘ. již mnohokrát zmínka (1, 146; 2, 126; 3,278). Ale u spisovatelů nč. se objevuje už dosti často také vazba akusativní; na př. však nejen právo své, i tvoji čest vždy hájím přísně (Sv. Čech, u Mašína 48). — Výraz » dáváme Vám tuto částku k disposici« lze nahraditi

výrazem »dáváme Vám ji k volnému použití«; »tato částka je Vám k disposici« = této částky můžete volně použíti (někdy snad také jen »tato částka je pro Vás připravena, nachystána« a p.). Dříve se užívalo v podobném významu výrazu k ruce; na př.: (Vratislav rozkázal synovi), aby ty všecky krajiny... opanoval a k ruce králi českému podmanil Háj. 140 r; mezi pohany, což po obětování masa zbývalo, to se k ruce kněžím prodávalo Kral. výkl. na 1. Kor. 10, 25, t. j. aby se ziskem nakládali po libosti (disponovali).

CHRPA (F. H.). Původ tohoto slova je záhadný, i příčina odchylného znění charpa (charba) v některých nářečích. Berneker 1, 412 srovnává pol. charpa, charpęć, chrapina, chrapowina ap. (plevel, bujný porost na vlhké půdě, houština ap.). Rostafiński vidí v č. charpa chrpa něm. slovo Kornblume (stněm. chorenpluem), které by bylo přes nás přešlo k Polákům; výklad ten nezní pravděpodobně. Středočeský tvar je chrpa, a protože střední čeština je základem našeho spis. jazyka, tento tvar má přední právo býti pokládán za spisovný.

KÁCH (E. M.) je česká obměna něm. přídavného jména (a příslovce) gah n. gäh, které se vyskytuje častěji v tvaru jäh a znamená »prudký«. V češtině se ho užívalo i jako příd. jména, na př. já nejsem tak kách (= náhlý, ukvapený, ihned ochotný), ta voda je moc kách (= prudká), i jako příslovce, na př. umřel kách (= náhle). Do jazyka obecného proniklo patrně z někdejší pražské češtiny, která bývala silně prostoupena podobnými zkomoleninami německých slov (nemlich, furt, v cuku a p.). Žilo nejen v pražské obecné češtině, ale rozšířilo se i po venkovských městech středočeských (znám je z Dobříše). Dnes se takovéto zkomoleniny slov německých cítí jako výraz vulgární a začínají se působením spis. řeči a škol vytrácet i z řeči obecné.

LÍCEŇ (F. H.). Proč je toto slovo nesprávné? Protože je nesprávně utvořeno (mohlo by patřiti ne k sl. líčiti, nýbrž k sl. stč. léčeti, a pak by znamenalo nějakou léčku, past na ptáky nebo na myši a p.), protože ho nezná ani jazyk starý ani jazyk lidový, protože to je novodobý výmysl. Starý doklad (z vyd. Kron. Troj. z r. 1653, »již ku pořadu lícně přistoupíme«) je chybou tisku nebo domnělou opravou slova líčenie v starších vydáních a rukopisech (snad si to tiskař spletl s přísl. lícně=pěkně, které žije jako příd. jm. lícný v jižních Čechách). Gebauer opětovně dokazoval nesprávnost slova líceň (v. Listy fil. 21,217), ovšem marně; slova a rčení sebe nesprávnější u nás žijí jako nezmarové, dodává-li jim ceny okolnost, že jich skutečná mluva nezná. Ještě 23. list. 1923 jsme čtli v Nár. pol. o nějaké prosebné deputaci, jež doprovodila líceň svoji výmluvnými doklady«.

MAJITEL (K. Š.). Že slovo majitel není utvořeno přesně, je patrno i z mého zpracování mluvnice Gebaurovy (I, str. 66). Je-li ho kde užito v textu (a to jen výminkou místo ob. vlastník), stalo se jednak tím, že jsem tuto mechanickou odvozeninu pokládal tenkrát jako výrazy majetek, majetný stejně

neorganicky utvořené za slovo vžité (užil ho už Palacký v ČČM 1834, 465), jednak proto, že ho užíval i Gebauer (»jměj itel«, majitel, Inhaber Stč. slov. 1, 661). S míněním Naší řeči, která vychází od r 1917, jsem se konformovati nemohl, protože moje zpracování Gebaurových mluvnic vyšlo už r. 1914 a vychází od té doby (z příčin ležících mimo mne) v otiscích n e z m ě n ě n ý c h. Kdyby byl náš odpůrce, jemuž je to známo, odpůrce slušný, nezamlčoval by tuto okolnost a nekonstruoval by poznovu neshody tam, kde shoda býti nemohla. To platí i o rozdílu mezi tvary j i c h — j e j i c h. Mluvnice podává o té věci ještě mínění starší (Gebaurovo), protože Naše řeč formulovala a odůvodnila své mínění o té věci teprve r. 1918. E.

ODSTAVBA. V poradním sboru pro hospodářské otázky prohlásil jeden řečník, že se musí už začít s důkladnou odstavbou cen. — Když už to nešlo s odbouráváním, půjde to s odstavbou zajisté spíš. Jen pro Boha, nezačněte ještě odbaucovati — to by to mohlo dopadnout po Německu.

Lid. nov. 19. list. 1923.

POCHOP (F. H.). P o c h o p i t i znamenalo v starší době »uchopiti« (nějaký předmět rukama) i »pojmouti« (smysly, rozumem), p o c h o p pak osobu, která chápe, chytá (bířice; i nějakému dravému ptáku se tak říkalo) i pochopení (na př. smyslové, rozumové; p. je také zahnutý hrot vrtáku, který chápe, zabírá dřevo). Zvláště častý je v staré češtině význam »impuls, podnět, počátek«; Hus na př. opisuje slova Mat. 13,27 »odkud má pochop kúkol?« (kde že se pak vzal koukol? Kral.). Také podnět ku pohybu tak označován; o vystřelené kouli, která se od země odrážela, říká Veleslavín, že brala mnohé pochopy. Odtud se asi začalo žertem říkati o člověku, který, aby nepadl, kupředu vrávorá, že bere pochop, pochopy (Vel.); a podnes »vzíti pochop« (nebo i životně »pochopa«, Baar, Paní komisarka 365) znamená »padnouti kupředu«.

ROURA (E. V.) je slovo pův. německé (stněm. rôra, rôria, příb. s Rohr »rákos«, got. raus), ale zdomácnělo u nás již v 15. st., ne-li dříve (zvl. o rourách vodovodových, jež měl na starosti rúrař). Vymýšleti slovo nové máme za zbytečné; slovo t r o u b a, které se některým lidem více líbí, je také slovo cizího původu (stněm. trumba, vlaš. tromba atd.), a není-li původně německé, což je možné, přešlo k nám jistě od Němců. A mluvíme-li i na př. o troubách do kamen, trubka m. rourka nikdo neříká.

SNAŽITI SE (E M.) je sloveso odvozené od podst. jm. snaha, jehož původní význam byl »síla«. Znamenalo tedy snažiti se pův. sílu, práci vynakládati, pracovati, přičiňovati se. Určení substantivní se družilo k němu buď v platnosti kausální, příčinné (proč?), nebo v platnosti směrové (kam?). V případě prvním stálo při slovese snažiti se podst. jm. s předložkou o (na př. lidé ... sě velmi snažie o čistotu tělesnú Mil. 94 a), v případě druhém bývaly předložky k s 3. p., na se 4. p., nebo také prostý genitiv cílový (na př. aby sě tiem mohl každý učiti, k svému sě jazyku viece snažiti Dal C 3 a; protož vší pilností snažme se na ně a zbíme je všecky až do

jednoho Háj. 52 v). Oslabením významu původního přiblížilo se sloveso snažiti se t. zv. slovesům modálním a začalo nabývati významu »něco (usilovně) chtíti«. V tomto významu se pak doplňovalo buď infinitivem (při předmětech stejných, na př. oni to dokonati inhed snažichu sě Mil. 23a) anebo předmětnou větou se spojkou aby (na př. tak se snažím, abych je vzdělal Jer. 31, 28). V nové češtině mívá sloveso snažiti se při sobě buď předl. o se 4. pádem v pojetí předmětném (snažiti se o zdar, prospěch a p. něčeho) anebo infinitiv a větu s aby (snažím se to učiniti, abych to učinil). Jiné vazby, na př. snažiti se k něčemu, jsou buď archaistické, anebo jsou napodobením vazeb a sloves významem příbuzných, na př. snažiti se za čím (podle pachtiti se za čím), a celkem málo běžné. Z posunutého významu slovesa snažiti se = usilovně chtíti vznikl pak novočeský význam slovesa snaha = Das Anstreben.

TIKATI, TÍKATI (T. S.). Hodiny dělají tik tik ... nebo tik tak ..., tedy tikají, jejich zvuk je tikot, ptáčata však volají zvukem tí tí tí ..., tedy tíkají, vydávají tíkot (proto Jirásek 23, 97 mluví o ptačím tiíkání). Jsou to zvuky rozličné a různá jsou také slova je vyjadřující (Pravidla měla asi na mysli jen obvyklejší »tikání« hodin). Tiknouti s významem »ceknouti« (ani netikl) vyjadřuje zvuk krátký, proto se vyslovuje i píše s krátkým i. A zase jiného původu je ovšem podobně znějící slovo v složenině utíkati (patří k slovesu téci, jež znamenávalo také běžeti; nesložený tvar je také těkati, na Táborsku se však podle Kotta říká i tíkati, na př. o kuličkách rozbíhajících se po stole), a zase jiné slovo je sťč. tíkati »zpytovati« (na př. u Husa).

ZOUN (J. D.). Proti výkladu tohoto slova 7,225 byl nám poslán výklad jiný, podle něhož je slovo z o u n utvořeno od sl. z e j i, z á t i (stč. zěju, zieti) pod. jako zevloun, hltoun a j. a znamená osobu, které únavou, horkem atd. zeje. Nepřesvědčil nás jednak pro význam, jednak proto, že není pravdě podobno, aby si byl jazyk utvořil od slovesa zieti, záti slovo, v němž by tuto souvislosť jevila jediná počáteční souhláska. Výtku, že čeština snáší r z v místních jm. Rzavé, Rzí, Rzy, zeslabuje lašské za = rza (rzě, rez), nehledíc k tomu, že jsme předpokládali tvary rzún i zún, které se pův. střídaly podle sousedství ve větě. Z listu nás o tom došlého vypisujeme zprávu, že sl. zeju, zát žije v Podkrkonoší (říká se tak o ptácích, zvl. husách, i ssavcích, na př. psu, dobytku, má-li zobák, tlamu pro žízeň, únavu a p. otevřenou); podobně se říká, pokud víme, na Valašsku a Lašsku na Moravě, a na Slovensku. M. to jsou z lidové mluvy mor. doklady s význ. »zívati«; způsob, jakým o prázdných otvorech, propastech a p. slovesa záti užívá jazyk spisovný, je z doby nové.

Odpovědný redaktor: Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. v Praze-I., Bílkova ul. 17.